

**JONIDA CUNGU
LAURETA MISIRI**

KOMPETENCA GJUHËSORE SI NEVOJË PËR PËRFSHIRJE NË KUALIFIKIMIN PROFESIONAL

Njohja dhe përdorimi i saktë i kulturës gjuhësore është bërë sot pjesë e debatit shkencor, për vetë rëndësinë që ka zbatimi i normës letrare, sidomos në institucione publike dhe jo vetëm. Problematikat në normën letrare që pasqyrohen nëpërmjet komunikimit me gojë ose me shkrim, për të cilat ka pasur interes vitet e fundit, dëshmojnë për aftësi jo të kënaqshme në fushën e kulturës gjuhësore.

Gjuhësia gjenerative me përfaqësues Çomskin, rreth viteve '60, do të përcaktojë termat kompetencë dhe performancë gjuhësore. Kompetenca gjuhësore përfshin njohuritë që ka çdo individ për të zotëruar sistemin e gjuhës së vet¹. Kjo aftësi lidhet me njohuritë në shqiptim, në gramatikë dhe në leksik. Pra, sipas teorisë çomskiane, kompetenca gjuhësore lidhet me aftësitë individuale për të prodhuar me anë të mjeteve gjuhësore njësi gjuhësore të rregullta e të sakta. Aftësitë gjuhësore të përvetësuara mirë janë thelbësore për të realizuar përdorimin e tyre në situata konkrete komunikimi, në funksion të të cilit është gjuha. Më tej, Hymes-i do të sjellë termin “kompetencë komunikuese”², ku përfshiu të gjithë format e komunikimit gjuhësor, duke nënkuptuar të përfshirë në të kompetencën gjuhësore. Pra mund t'i interpretojmë këto dy lloje kompetencash: *kompetenca gjuhësore* si zotërim dhe përdorim i strukturës së gjuhës dhe *kompetenca komunikuese*, e cila kërkon zotërimin e strukturës së gjuhës, si edhe njohjen e rregullave të përdorimit brenda gjuhës.

Për të vëzhguar nivelin e realizimit të mjeteve gjuhësore në situata konkrete, u ndërmor një studim për të pasqyruar përdorimin e standardit të gjuhës shqipe në planifikimin ditor të punonjësve të

¹ Chomsky, N., *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, 1965.

² Hymes, D., *On communicative competence*, 1972.

sistemit arsimor parauniversitar. Si rast studimi shërbyen planifikimet ditore të afro 250 punonjësve mësimorë të të gjitha profileve lëndore, në të cilat u ndeshën një mori gabimesh drejtshkrimore, gramatikore dhe çështje të redaktimit ose formulimit të fjalisë³. Kualifikimi shkencor i kampionit të zgjedhur është me arsim të lartë dhe niveli i kualifikimit rezulton të jetë me mbi 5 vite pune për individ. Përzgjedhja e përgatitjeve ditore ka qenë tërësore, duke lënë jashtë objektit të studimit vetëm profilin gjuhë e huaj, meqenëse nuk është objekt për këtë punim. Studimi i përgjigjet karakterit *përshkrues* (nisur dhe nga hulumtimi i materialit, që është dhe sasior dhe cilësor), i cili do të na ndihmojë të krijojmë perceptim mbi nivelin e kompetencës gjuhësore të mësuesit dhe të rekomandojmë mendime apo sugjerime për përmirësimin e aftësive gjuhësore që duhet të zotërojnë mësime të mësimdhënësit.

Rezultatet e studimit nxorën në pah nevojën e zhvillimit të kualifikimit shkencor të vazhdueshëm për punonjësit arsimorë në fushë të kompetencës gjuhësore. Qëllimi i këtij punimi është të analizojë dhe sugjerojë një qasje tjetër në drejtim të kualifikimit profesional, nëpërmjet trajnimit të vazhdueshëm për kompetencën gjuhësore. Ndaj lind si sugjerim, organizimi i trajnimeve me përmbajtje shkencore në fushë të gjuhësisë për të gjithë punonjësit arsimorë, pavarësisht profilin që ata kanë, të cilat mund të realizohen nga specialistë të fushës nëpër institucionet e arsimit të lartë, me

³ Shënim: Studimi i ndërmarrë nuk është i dedikuar për këtë punim, por të dhënat e hulumtuara vlejné për t'u përdorur si mjet për të identifikuar nivelin e aftësisë gjuhësore që zotërojnë punonjësit arsimorë, gjithmonë nisur vetëm nga planifikimet e tyre ditore. Gabimet me denduri të madhe hasur në material janë: 1. Përdorimi i gabuar i zanores e të theksuar/ të patheksuar dhe ë të theksuar/ të patheksuar (p.sh.: përqëndrimi, vëmëndje, kompjutër, Kësulkuqe etj.); 2. Drejtshkrim jo i saktë i fjalëve me prejardhje të huaj (p.sh.: eskursion, demostroj, proçedurë, nxemje, stimuloh etj.); 3. Përdorim jo i saktë i trajtave të shumës të emrave (p.sh.: bashkim 3 pika, me minutash, mjet, fruit etj.); 4. Gabime në shkrimin e shkronjës së madhe; 5. Përdorim i gabuar i shenjave të pikësimit; 6. Përdorim i gjerë i shkurtimeve të fjalëve (psh: nx, mat, kup, katr, ed, lib etj.); 7. Përdorim i gabuar i ë-së fundore (p.sh.: gom, sakt, lexojm, shkruajm, formojm etj.).

qëllim forcimin dhe përmirësimin e kompetencës dhe performancës gjuhësore.

Përmasat funksionale të kompetencës gjuhësore

Sot, në programe të ndryshme mësimore vërehet prirja për t'i dhënë më shumë rëndësi njohjes së shkencës së gjuhës, se sa aspektit përdorimit të saj. Duke cituar Çomskin se “kompetenca duhet të jetë në qendër të vëmendjes gjuhësore”, mendojmë se ka nevojë për ofrimin e modeleve për të zotëruar përdorimin e gjuhës në një nivel më të mirë.

Duke njohur rëndësinë e kompetencës gjuhësore si sfidë për cilësi të garantuar në arsim, Këshilli Europian (KE) rekomandoi në vitin 2014 përfshirjen e gjuhës jo vetëm si lëndë të veçantë, por në të gjithë programin mësimor⁴. Dimensionet funksionale të kompetencës gjuhësore nuk duhet të lidhen dhe të trajtohen vetëm për lëndën “gjuhë amtare”, por të konsiderohen si përbërës i rëndësishëm në çdo profil lënde. Pra, rëndësia e gjuhës i shtrin nevojat e saj edhe në fusha të tjera.

Gjuha përdoret si mjet për komunikim. Ajo mundëson transmetimin e njohurive nga mësuesi te nxënësi. Shpërndarja e njohurive mund të realizohet përmes ligjërimit (gojor apo i shkruar), ose përmes sistemit semiotik (këtu kemi parasysh simbolet në kimi, formulat, shprehjet matematikore, hartat etj). Akti i ligjërimit do të mundësojë dhe interpretimin e sistemit semiotik. Për këtë arsye ka një lidhje të ngushtë midis gjuhës dhe funksioneve që ajo kryen duke shpjeguar apo interpretuar. Ndaj lind pyetja: çfarë e lidh mësuesin me kompetencën gjuhësore? Zotërimi i kompetencës gjuhësore lidhet me përdorimin e gjuhës në raport me paraqitjen gjuhësore, kuptueshmërinë dhe kontekstin. Koncepti i kompetencës gjuhësore në këtë punim i referohet më shumë trajtimit çomskian, ku njohuritë lidhen jo vetëm me zotërimin, por edhe me përdorimin e aftësive gjuhësore, si: aftësitë drejtshkrimore, fonologjike, gramatikore, leksikore e semantike. Më tej, aftësitë e fituara duhet të gjejnë zbatim dhe përshtatje në situata konkrete komunikimi, duke realizuar dhe kompetencën më të gjerë, atë komunikuese.

⁴ The language dimension in all subjects – Council of Europe (A handbook for curricular development and teacher training), f.13. <https://www.ecml.at/coe-docs/language-dimensions-subjects-EN.pdf>.

Kompetencat bashkëveprojnë dhe vendosin marrëdhënie reciproke më njëra-tjetrën. Kompetencat e të folurit, të shkruarit, të lexuarit dhe të dëgjuarit ndërlidhen me aftësitë gjuhësore që duhet të zotërojnë mësuesit, si: drejtshkrim dhe drejtshqiptim të saktë, komunikim të qartë, i cili realizohet përmes shprehive të rregullta. Pavarësisht nivelit jo të kënaqshëm të kompetencës gjuhësore, mësuesit mund të investohen për përmirësimin e asaj që Dell Hymes e quan “kompetencë komunikuese”⁵. Por kjo e fundit nuk ka qenë objekt i punimit, pasi kërkon studimin e situatave në terren. Gjithsesi, individët me kompetencë komunikuese të kënaqshme, do të zhvillojnë te nxënësit aftësitë shprehëse, të përcaktuara në kurrikulën me bazë kompetenca.

Çdo mësimdhënës i cili ka aftësi të mira gjuhësore arrin jo vetëm të realizojë një paraqitje të saktë gjuhësore (përmes ligjërimit gojor ose të shkruar dhe sistemit semiotik që përdor), por dhe e përdor gjuhën saktë në kontekstin që kërkon të realizojë. Ai ndikon në mënyrë të drejtpërdrejtë te subjekti i punës së tij, duke arritur të formojë dhe përgatisë individë me kulturë ligjërimore, nëse realisht zotëron kompetencë të lartë gjuhësore dhe arrin ta performojë atë.

Nisur nga llojet e gabimeve të hulumtuara në studim, përveç atyre drejtshkrimore, vërejmë se gjenden edhe një mori gabimesh gramatikore, konkretisht morfologjike dhe sintaksore, si dhe probleme semantike që vërehen në formulimin e frazave, fjalive apo paragrafëve (p.sh.: *nxënësit shkruajnë me nga një rresht për secilën fjalë; çfarë lloj kulture kanë bërë disa breza?; më pas do të zhvillojmë ekskursion shëtitje në rrugët dhe Bulevardin e qytetit; Kur do të zhvillohen me minutash të shkurtuar, ku nxënësit do të ushtrohen në përforsim të njohurive rreth (8) si numër dhe si vlerë, është e rëndësishme të theksohet që është mirë që unë tu kërkojë nxënësve që të kthejnë thyesat në thyesa dhjetorë dhe pastaj në nr dhjetorë pasi thyesat edhe në aty kthehen lehtësisht në thyesa dhjetorë, etj*⁶.

Pasqyrimi i disa prej gjetjeve do të thotë se marrëdhëniet ndërmjet kompetencës dhe performancës gjuhësore kanë rol kyç në

⁵ Hymes, D., *On communicative competence*, 1972.

⁶ Shënim: Shembujt janë kopjuar nga planifikimet ditore të mësuesve dhe janë përzgjedhur nga disa prej tyre të shkruara me shkrim dore dhe jo të punuara në kompjuter.

analizën gjuhësore, pavarësisht dallimeve ndërmjet tyre. Përdorimi i gabuar i mjeteve gjuhësore krijon deficite të tilla, të cilat pasqyrohen te mësime të mësimdhënësve edhe në aspektin metodologjik, edhe në atë pedagogjik. Me këto të dhëna, mund të themi se niveli i kulturës gjuhësore të mësuesve është jo i kënaqshëm. Pa dashur të merremi me arsyet, fokusi i punimit është te rekomandimet që mund të jepen për përmirësimin e nivelit gjuhësor të mësime të mësimdhënësve.

Marrëdhëniet midis kompetencës gjuhësore dhe kualifikimit profesional të mësuesit

Niveli i gjuhës së mësuar në shkollë nuk është asnjëherë i mjaftueshëm për të përballuar përmasat funksionale të përdorimit të gjuhës përgjatë angazhimit situativ. Në Kornizën e Përbashkët Europiane të Referencave Gjuhësore theksohet se në praktikën e tyre, mësuesit kanë nevojë për njohuri lëndore, pedagogjike dhe menaxheriale. Këto njohuri kanë nevojë për përdorimin e gjuhës, duke e konsideruar aftësinë gjuhësore si elementin më të rëndësishëm. Kjo është arsyeja pse duhet të dallojmë tri aspekte të rëndësishme në përmasat e kompetencës gjuhësore: kompetencën gramatikore⁷, kompetencën fonologjike dhe ortografike dhe kompetencën leksikore⁷. Natyra e gabimeve drejtshkrimore sipas fushave të lartpërmendura nënkupton se mungesa e aftësisë gjuhësore të mësuesit, nuk i jep mundësinë atyre të zhvillojnë te nxënësit aftësi gjuhësore dhe disiplinore të veçanta.

Mësuesit e përdorin gjuhën si mjet, por edhe si objekt të punës së tyre⁸. Ato duhet të zotërojnë aftësitë gjuhësore që përfshijnë aspektet e gjuhës, të cilat janë domethënëse në komunikimin me të tjerët. Nisur nga vetë procesi i hartimit të kurrikulës me bazë kompetencat në vendin tonë, orientohet si domosdoshmëri urgjente kërkesa shtesë mbi zhvillimin dhe përsosmërinë e kompetencave gjuhësore të mësuesve. Ato duhet të zhvillohen më tej për të ofruar një nivel më të mirë aftësish gjuhësore, me qëllim që të ushtrojnë si duhet

⁷ Common european framework of reference for languages, Council of Europe, 2001. <http://rm.coe.int/168069ce6e>

⁸ "Language competences for effective teaching practice", <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/10569/1/Pererva.pdf>

funksionin komunikativ. Mësuesi arrin të përçojë te nxënësi kulturën gjuhësore, duke qenë një nga përbërësit më të rëndësishëm jo vetëm për mësimin e gjuhës. Ndaj lipset që modeli i mësuesit duhet të jetë jo vetëm kompetent në fushën e vet të mësimdhënies, por duhet të shpalosë kompetencë dhe performancë të lartë gjuhësore, me qëllim që rezultatet e produktit të punës së tij, të jenë cilësore në procesin e të nxënësit. Nevoja për zhvillim të kompetencës gjuhësore e përfshirë në kualifikimin profesional të mësuesit, duhet sepse:

- zhvillon kompetencën komunikuese te mësime dhënësit;

- rrit aftësinë ndërvepruese midis mësime dhënies dhe mësime nxënies;

- forcon aftësinë mësime dhënëse dhe potencialin profesional;

- i jep përparësi zëbërthimit të kurrikulës me bazë kompetenca;

- ofron modele të mira gjuhësore në aspektin e të shprehurit, të shkruarit, të dëgjuarit e të

- lexuarit;

- luan rol të rëndësishëm në kultivimin e aftësive gjuhësore te nxënësit.

Zhvillimi i kompetencave gjuhësore te mësime dhënësit nuk duhet të konsiderohet një proces i copëzuar apo i fragmentuar. Përmirësimi i këtyre aftësive duhet të jetë i vazhdueshëm, përmes kurseve apo trajnimeve gjuhësore, të cilat mund të zhvillohen në mënyrë intensive në vitet e para të punës; përfshirjes së kontrollit të njohurive gjuhësore në procesin e kualifikimit profesional, pavarësisht profilin të mësime dhënësit; certifikimi i mësuesve mbi kompetencën gjuhësore; përfshirja e kulturës gjuhësore në të gjitha degët e mësuesisë, etj.

Një nga mënyrat për vlerësimin e zhvillimit profesional të mësuesit është dhe kualifikimi, i cili kryhet për kategori të veçanta. Punonjësit arrijnë të fitojnë titullin “mësues i kualifikuar”, “specialist” dhe “mjeshtër”. Njohuritë që kontrollohen i përkasin vetëm anës shkencore, metodologjike dhe ligjore. Ndërkohë që mund të përfshihet mjaft mirë dhe një grup i veçantë pyetje për të testuar dhe kompetencat e tyre gjuhësore. Kjo do t’i shtynte individët që të punojnë edhe për përmirësimin e njohurive gjuhësore që ato zotërojnë.

Kualifikimi profesional duhet të mbështetet në përbërës të mjaftueshëm mbi kompetencën gjuhësore, me qëllim që të sigurohet zhvillimi i të gjitha kompetencave të mësuesit. Ky proces do të vlejë për të garantuar profesionalizmin, i cili nuk duhet të mbështetet vetëm në aftësitë metodologjike të mësuesit. Ndaj sugjerohen rekomandime të tilla për të realizuar përmirësimin e vazhdueshëm të kompetencës gjuhësore të mësuesit.

Modele të kualifikimit profesional në rajon

Sot janë gjashtë milionë mësues të cilët japin mësim në Evropë, ndaj theksohet reforma e sistemeve të arsimit dhe trajnimit të tyre si thelbësore për arritjen e produktivitetit më të lartë në komunikatën e Komisionit Evropian “Rethinking Education” (2012). Për shtetet anëtare theksohet rishikimi i cilësisë për rekrutimin, përzgjedhjen dhe zhvillimin profesional të mësuesve fillestarë duke përcaktuar qartë kompetencat e nevojshme në çdo fazë të karrierës së mësimdhënies, sipas Komisionit Evropian 2012. Një nga pikat e diskutuara është rregullimi dhe ofrimi i mundësive në mënyrë që mësuesit të vazhdojnë të zhvillojnë kompetencat e tyre gjatë gjithë karrierës së tyre si aspekte plotësuese të detyrueshme të profesionit referuar Paquay-t & Wagner-it, 2001, për të cilët mësimdhënësi konsiderohet një profesion në shumësi rolesh: *si agjent reflektues; si një ekspert i ditur; si eksperti i aftë; si aktor i domosdoshëm klase; si agjent social; si nxënës gjatë gjithë jetës.*

Disa shembuj politikash arsimore të tilla janë:

Në Finlandë qeveria dekreton në kualifikimet universitare, duke dhënë udhëzime shumë të përgjithshme; e ngjashme është situata dhe në Kroaci, pa listat specifike të kompetencës. Në Luksemburg legjislacioni përcakton gjerësisht kualifikimet, parakushtet, kërkesat e trajnimit, dhe rezultatet e arsimit të mësuesve për nivele të veçanta të shkollimit. Legjislacioni përshkruan kompetencat dhe aftësitë e mësuesve, si rezultatet e pritshme të përgatitjes së mësuesve, brenda një kornize kombëtare që ka të bëjë me arsimin, në vend dhe me cilësi në Danimarkë. Aktet kombëtare që rregullojnë organizimin dhe përcaktimin e kurrikulave, provimet dhe certifikatat në arsimimin e mësuesve fillestar dhe zhvillimit profesional haset në Austri. Në Maltë

legjislacioni përcakton kualifikimet e hyrjes, punësimit, statusin e mësuesve, trajnimin dhe kriteret e cilësisë për vlerësimin e performancës. Këshilli arsimor aktualisht është duke shqyrtuar kornizat përsëri, duke marrë parasysh zhvillimet e ardhshme në arsim (p.sh. reforma e arsimit të mesëm, reformën e profesionin e mësimeve, etj).⁹

Korniza e Referencave, (2004) është një dokument që shërben si një referent në fushën e arsimit të mësimeve në bazë të katër kompetencave kryesore: udhëzimet, njohuritë, strategjitë, aftësitë dhe vlerat. Kompetencat e mësimit të gjuhës amtare kanë disa karakteristika të veçanta për shkak të natyrës së qëllimit të saj. Lind pyetja; *-a njohin të gjithë mësuesit Kuadrin e Përbashkët European të Referencave për gjuhët në mënyrë të drejtpërdrejtë apo vetëm nëpërmjet programeve lëndore?*¹⁰

Kompetencat gjuhësore janë pjesë e një sistemi njohës që mundëson mësuesit të reflektojnë për të nxënë vazhdimisht dhe lejon mësuesit të vlerësojnë vetveten profesionalisht në të shprehur. Kompetencat nuk janë abstrakte, ndaj profesionistët kompetentë është e nevojshme të fillojnë të reflektojnë mbi praktika të mësimeve si reflektim i vazhdueshëm dhe t'i drejtojnë mësuesit në një kontekst specifik për të kaluar pengesa, si produkt i përdorimit të gabuar të formave të shprehjeve dhe gjuhës. Është e vërtetë se procesi është i gjatë, por është gjithashtu e vërtetë se rezultatet do të reflektohen në zhvillimin e tyre profesional dhe në përvetësimin e kompetencave të mësimeve. Ndër tetë kompetencat kryesore të përcaktuara nga Komisioni i Komuniteteve Evropiane 2009, Parlamentit Evropian dhe Këshillit 2006, Komisioni Evropian 2004¹¹, e para është *komunikimi në gjuhën amtare*, ndaj e kemi si detyrë t'i japim rëndësinë e duhur.

⁹ European Commission, Supporting teacher competence development, 2013, http://ec.europa.eu/education/school-education/teacher-cluster_en.htm, f.58

¹⁰ Këshilli i Europës, Këshilli i Bashkëpunimit Kulturor, Komiteti i Edukimit, Divizioni i Politikave Gjuhësore, *Kuadri evropian i përbashkët i referencës për gjuhët*, Të mësuarit, Të nxënë, Vlerësimi, Strazburg, viti 2011.

¹¹ Caena, Francesca, European Commission, Education and Training 2020, "Professional Development of teachers" Literature review, Teachers'core competences, requirements and development, April 2011.

Përfundime

Si përfundim mund të themi se duhet t'i kushtohet një rëndësi më e madhe përmirësimit dhe rritjes së nivelit të kompetencës gjuhësore të mësuesit e çdo profili për shkak të nivelit jo të kënaqshëm të paraqitur edhe në përgatitjet ditore të tyre.

Kompetencat vendosin marrëdhënie reciproke me njëra-tjetrën, për rrjedhojë ato i shtrijnë përmasat funksionale më gjerë se sa lënda e gjuhës amtare. Ato duhet të konsiderohen si përbërës i rëndësishëm në çdo profil lënde. Ka një lidhje të ngushtë midis gjuhës dhe funksioneve që ajo kryen duke shpjeguar apo interpretuar.

Mësuesit duhet të zotërojnë njohuri të mira gjuhësore, jo vetëm për të realizuar një paraqitje të mirë gjuhësore, por edhe të paraqesë si duhet gjuhën në kontekstin që kërkon të realizojë.

Zhvillimi i kompetencave gjuhësore të mësimeve nuk duhet të konsiderohet një proces i copëzuar apo i fragmentuar. Ato duhet të nxënë gjatë tërë rrugës së profesionit të tyre, duke iu nënshtruar edhe certifikimit të nivelit të kompetencave gjuhësore.

Kualifikimi profesional mund të ideohet ndryshe, duke përfshirë dhe kontrollin e njohurive gjuhësore krahas atyre lëndore dhe ligjore, me qëllim përmirësimin e zotërimit të njohurive gjuhësore.

BIBLIOGRAFI

Caena, Francesca, European Commission, Education and Training 2020, "Professional Development of teachers" Literature review, Teachers' core competences, requirements and development, April 2011.

Chomsky, N., *Aspects of the theory of syntax*, Cambridge, 1965.

Common european framework of reference for languages, Council of Europe, 2001. <https://rm.coe.int/168069ce6e>

Hymes, D., *On communicative competence*, 1972.

<http://smjegupr.net/wp-content/uploads/2012/05/ESPA-3246-On-Communicative-Competence-p-53-73.pdf>

Kuadri europian i përbashkët i referencës për gjuhët, Të mësuarit, Të nxënit, Vlerësimi, Strazburg, viti 2011, Këshilli i Europës, Këshilli i Bashkëpunimit Kulturor, Komiteti i Edukimit, Divizioni i Politikave Gjuhësore.

Memisha, V. “Për një prestigj evropian të shqipes standarde”, në
Gjurmime albanologjike, seria e Shkencave Filologjike,
46/2016.

Memushaj, R. “Hyrje në gjuhësi”, Tiranë 2014.

Newby, D., *Competence and performance in learning and teaching:
theories and practices*,
[https://www.enl.auth.gr/symposium19/19thpapers/002_Newby.
pdf](https://www.enl.auth.gr/symposium19/19thpapers/002_Newby.pdf)

Pererva K.M., Afanasieva L., *Language competences for effective
teaching practice*, V.
[http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/10569/1/Pererva
.pdf](http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/10569/1/Pererva.pdf)

The language dimension in all subjects – Council of Europe (A
handbook for curricular development and teacher training), f.13.
[https://www.ecml.at/coe-docs/language-dimensions-subjects-
EN.pdf](https://www.ecml.at/coe-docs/language-dimensions-subjects-EN.pdf)